

GENUYA KONFRANSINDA TƏRƏFLƏRİN MƏQSƏDİ

Abbasova Oksana Əbdül qızı
Bakı Dövlət Universiteti
oksana.abbasova88@gmail.com

Açar sözlər: *Genuya konfransı, Antanta, SSRI, Avropa, siyasi – iqtisadi münasibətlər*

Məqalədə müharibədən sonra dağıdılmış Avropanı bərpa etmək üçün Antantanın Ali Şurası tərəfindən 1922-ci ildə Fransanın Kann şəhərində çağırılan xüsusi müşavirədən və bu müşavirədən irəli gələn məsələlərdən bəhs olunur. Həmin müşavirənin qarşısında yeni bir konfrans çağırmaq və dağıdılmış Avropanı Rusiyanın hesabına bərpa etmək məsələsi dururdu. Bu məqsədlə İtaliyanın Genuya şəhərində 1922-ci il aprelin 10-dan mayın 19-dək davam edən 34 dövlətin iştirakı ilə xüsusi maliyyə-iqtisadi konfrans çağırıldı. Həmin konfransa o zaman Sovet Rusiyasının Xarici İşlər naziri olan Çiçerinin başçılığı altında nümayəndə heyəti də dəvət edildi. RSFSR nümayəndə heyətinin tərkibi çox geniş idi. Oraya bütün Sovet Rusiyası xalqlarının nümayəndələri daxil edilmişdi. Azərbaycanı konfransda N.Nərimanovun təmsil etməsi və s. ilə bağlı məsələlər də məqalədə öz təhlilini tapır.

ЦЕЛЬ СТОРОН НА ГЕНУЭЗСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Аббасова Оксана Абдул

Ключевые слова: *Генуэзская конференция, Антанта, СССР, Европа, политические и экономические отношения*

1922 году Верховный совет Антанты созвал специальное заседание в Каннах, Франция, для восстановления послевоенной Европы. Перед этой встречей стояла задача созвать новую конференцию и восстановить разрушенную Европу за счет России. С этой целью в Генуе (Италия) была созвана специальная финансово-экономическая конференция с участием 34 государств, которая длилась с 10 апреля по 19 мая 1922 года. На конференцию была также приглашена делегация во главе с тогдашним министром иностранных дел Советской России Чичериным. Состав делегации РСФСР был очень широк. В нее вошли представители всех народов Советской России. В статье также анализируется представление

Азербайджана на конференции Н.Наримановым и другие связанные с этим вопросы.

THE PURPOSE OF THE PARTIES AT THE GENOA CONFERENCE

Abbasova Oksana Abdul

Keywords: *Genoese conference, Entente, USSR, Europe, political and economic relations*

In 1922, the Supreme War Council convened a special meeting in Cannes, France, to rebuild post-war Europe. At this meeting, the task was to convene a new conference and restore the destroyed Europe at the expense of Russia. For this purpose, a special financial and economic conference was held in Genoa (Italy) with the participation of 34 states, which lasted from April 10 to May 19, 1922. A delegation headed by the then Minister of Foreign Affairs of Soviet Russia Chicherin was also invited to the conference. The composition of the RSFSR delegation was very wide. It included representatives of all the peoples of Soviet Russia. The article also analyzes the representation of Azerbaijan at the conference by N. Narimanov and other related issues.

Avropa ölkələrinin yarısının dünya müharibəsinin gətirdiyi iqtisadi fəlakətlə üzləşməsi, milyonlarla insanın ölümü, dağılmış infrastruktur və çoxlu miqdarda israf edilmiş iqtisadi qaynaqlarla qarşılaşması ilə üzləşdiyi bir vaxtda İngiltərənin baş naziri David Lloyd Corc Avropanın siyasi və maliyyə vəziyyətini bərpa etmək və öz ölkəsində liderliyini möhkəmləndirmək üçün nüfuzlu bir beynəlxalq toplantı çağırmağın tərəfdarı idi. Avropa xalqlarının ümumi iqtisadi və maliyyə konfransı ideyası Kannda keçirilmiş Antanta Ali Şurasının 1922-ci il yanvar iclasında formalaşmışdı. Rəsmi təklif 6 yanvar 1922-ci ildə Kannda Lloyd Corc tərəfindən təqdim edilmiş bir qətnamə layihəsi şəklində verildi və elə həmin gün belə bir konfransın çağırılması yekdil səs birliyi ilə təsdiq edildi. Genuya Konfransının əsasını təşkil edən bu məşhur qətnamə belə davam etdi: "Konfransdakı 12 müttəfiq güclər yekdilliklə İqtisadi və Maliyyə Konfransının fevral və ya mart ayının əvvəlində çağırılmalı olduğu qənaətinədəirlər. Almaniya, Rusiya, Avstriya, Macarıstan və Bolqarıstan daxil olmaqla bütün Avropanın gücləri öz nümayəndələrini göndərmək üçün dəvət edilməlidirlər. Belə bir Konfransı Mərkəzi və Şərqi Avropanın iqtisadi cəhətdən yenidən qurulması istiqamətində təcili və vacib bir addım kimi qiymətləndirirlər. Hər bir ölkənin Baş nazirinin öz tövsiyələri ilə birlikdə şəxsən iştirak etmələri qətiyyətlə düşünülür [1]."

Lloyd Corc Almaniyanın və Sovet Rusiyasının beynəlxalq konfransa bərabər hüquqlu üzvlər kimi dəvət olunmasını istəyirdi. O, bu təklifə narazı olan Fransa tərəfi ilə görüşlər keçirdi. Lloyd Corc Avropanın iki iddialı xalqının - alman və fransızların qitədə hegemonluq istəyini heçə endirmək məqsədi güdüdü. Onu da qeyd edək ki, Almaniyaya qarşı sərt mövqedəki hər hansı bir yumşalma Fransa tərəfindən Versal sülh müqaviləsinin tələblərinin zəiflədilməsi kimi qəbul edilirdi.

Genuya konfransının açılış mərasimi 10 aprel 1922-ci il tarixdə, saat 3-də şəhərin ən qədim saraylarından biri olan Palazzo di San Corcioda keçirildi. İqtisadi və maliyyə məsələlərini müzakirə edəcək konfransda 29 dövlətin və 5 Britaniya dominionunun nümayəndələri iştirak edirdi. O 1922-ci il aprelin 10-dan - mayın 20-dək davam etdi. Konfransda iqtisadi, siyasi, maliyyə, nəqliyyat məsələləri üzrə xüsusi komissiyalar yaradıldı. Konfransın baş memarı kimi isə Lloyd Corc bütün iclaslarda son sözə malik olacaq və onun tutduğu mövqə üstünlük təşkil edəcəkdi.

Konfransda iştirak etməkdən imtina edən ABŞ-ı bir müşahidəçi - İtaliyadakı səfir Riçard Çayld təmsil etdi. Qərb ölkələrinin nümayəndələri arasında ən aktiv rolları David Lloyd Corc, Corc Kerzon (Böyük Britaniya), Yozef Virt, Valter Ratenau (Almaniya), Luici Fakta (İtaliya), Lui Bartu, Kamil Barrer (Fransa) oynadı. [2]

Lloyd Corc öz parlamentinə etdiyi çıxışda konfransın ilkin məqsədinin "müharibənin dağıdıcı qüvvəsi tərəfindən dağılmış və parçalanmış Avropa iqtisadiyyatının yenidən qurulmasını" təmin etmək olduğunu söylədi. [3] Həmçinin, Lloyd Corc Avropa iqtisadiyyatının çökmə nöqtəsində olduğunu bildirir və qeyd edirdi ki: "Əgər Avropa ölkələri əsrlər boyu davam edən sənaye və qənaət ilə yığıqları səyyar sərvətləri bir piramidaya toplayaraq ona od vursaydı, nəticə çətin ki, bundan daha ağır olardı. Beynəlxalq ticarət tamamilə mütəşəkkillikdən uzaq olmuşdu. Məlum ticarət mühiti, valyutaya əsaslanan mübadilə, demək olar ki, yararsız və istifadəsiz hala gəlmişdi. Avropanın bu günə qədər qida və xammal ehtiyatlarının böyük bir hissəsinə bağlı olduğu geniş ərazilər bütün ticarət məqsədləri baxımından tamamilə məhv edilmişdir. Millətlər bərpa işləri üçün iş birliyinə başlamaq əvəzinə, şübhələrlə parçalandılar, yeni çətinliklər və süni məhdudiyətlər yaratdılar. Bundan başqa, böyük ordular yürüşə hazır vəziyyətdə idi və şübhəli təhlükələrdən qorunmaq üçün həddən artıq vergi ilə yüklənmiş millətlər bu nəhəng silahlanmanın təminatını tələb edən əlavə vergi vermək məcburiyyətində qaldılar."

Bununla da qeyd etmək olar ki, konfransın çağırılması "Mərkəzi və Şərqi Avropanın iqtisadi bərpası üçün tədbirlər" yolu tapmaq məqsədi güdüdü.

Ən başlıca məqsəd isə Avropa ölkələrinin Moskvada kommunist rejimi ilə əlaqələr qurmaq istəyi idi.

Müttəfiq dövlətlər hesab edirdilər ki, Avropada beynəlxalq ticarətin bərpası və bütün ölkələrin resurslarının inkişafı üçün məhsuldar işçi qüvvəsinin həcmi artırmaq lazımdır və beləliklə, Avropa xalqları geniş yayılan əzablarından azad olunacaqdır. Eyni zamanda, Avropa sisteminin iflicini aradan qaldırmaq üçün daha böyük güclərin birləşmiş səyi lazımdır. Bu səy ticarət yolundakı bütün maneələrin aradan qaldırılmasını, zəif ölkələr üçün əhəmiyyətli kreditlərin verilməsini və normal firavanlığın bərpasında bütün xalqların iş birliyini əhatə etməlidir.

Müttəfiq dövlətlər, bu səylərin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün əsas şərtlərin geniş şəkildə aşağıdakı kimi ifadə edilə biləcəyini düşünürdülər:

1. Millətlərin mülkiyyət sistemini, daxili iqtisadiyyatı və idarəetmə sistemini tənzimləmə prinsipləri ilə bağlı bir-birlərinə diktə etmək hüququ yoxdur. Hər millət bu baxımdan üstünlük verdiyi sistemi özü seçməlidir.

2. Bununla birlikdə, bir ölkəyə kömək etmək üçün xarici kapital təqdim edilməzdən əvvəl xarici investorlar mülklərinə və hüquqlarına hörmət ediləcəyindən və öz müəssisələrinin gəlirlərinin toxunulmazlığından əmin olmalıdırlar.

3. Xarici kredit istəyən ölkələrin hökumətləri sərbəst şəkildə aşağıdakıları yerinə yetirməyəyi təqdirdə tərəflər arasında etimad və təhlükəsizlik hissi yenidən bərpa edilə bilməz:

(a) dövlət bələdiyyələr və ya digər dövlət qurumları tərəfindən götürülən bütün dövlət borclarını və öhdəliklərini tanıyacaq, habelə xarici kapitala məxsus əmlakın müsadirə edildiyi və ya tutulduğu yerlərdə onlara dəyən bütün zərər və ziyanı bərpa etmək və ya təzminat öhdəliyini üzərinə götürəcək;

(b) onlar ticari və digər müqavilələrin qərəzsiz şəkildə icra edilməsini təmin edən qanuni və hüquqi bir sistem quracaq.

4. Yetərli mübadilə vasitələri və bir qayda olaraq kifayət qədər ticarət təhlükəsizliyini təmin etmək üçün maliyyə və məzənnə şərtləri olmalıdır.

5. Bütün ölkələr başqa ölkələrdə nizama və qurulmuş siyasi sistəmə xələl gətirən təbliğatdan çəkinməyə borcludurlar.

6. Bütün ölkələr qonşularına qarşı təcavüzdən çəkinmək öhdəliyinə qoşulmalıdırlar.

Bundan başqa, konfransda səsləndirilən təkliflər arasında mərkəzi bankların müharibə vaxtı pul çapı üçün imtina etdiyi qızıl standartına qismən qayıtması təklifi də var idi [4]. Mərkəzi banklar beynəlxalq ticarəti asanlaşdırmaq və iqtisadi sabitliyi təmin etmək üçün qızıl əsaslı bir iqtisadiyyata qayıtmaq istəyirdi. Ancaq onlar qızıl ehtiyatlarını qoruyan və gündəlik əməliyyatlarda ancaq kağız puldan istifadəni nəzərdə tutan bir qızıl standartı istəyirdilər [5].

Qızıl standartına qismən qayıdış mərkəzi bankların ehtiyatlarının bir hissəsini özləri birbaşa qızıl sikkələrə dəyişdirərək valyutalarda saxlamalarına icazə verməklə həyata keçirildi. Bununla belə, vətəndaşlar müharibədən əvvəlki qızıl standartından fərqli olaraq, banknot müqabilində ölkənin qızıl sikkələrini ala bilməzdilər.

Avropa ölkələrinin vətəndaşları banknotlarını gündəlik əməliyyatlar üçün yararsız olan iri qızıl külçələrdə qaytarmaq məcburiyyətində qaldılar. Bununla da, böyük ölçüdə qızılın ehtiyatda saxlanması məqsədinə nail olundu.

Bu konfrans Sovet Rusiyası üçün xüsusi əhəmiyyətli idi. Çünki, o hələ də beynəlxalq səviyyədə tanınmamışdı. RSFSR nümayəndə heyətinin sədri Vladimir Lenin olsa da, o, Genuyada iştirak etmədiyi üçün, sədrin bütün hüquqlarından istifadə edən birinci müavin Georgi Çiçerin idi. Heyət yalnız RSFSR-i deyil, bütün digər Sovet respublikalarının - Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Buxara, Gürcüstan, Ukrayna, Xorəzm, eləcə də, Uzaq Şərq xalqlarının maraqlarını təmsil edirdi [2].

Nümayəndə heyətinin tərkibində Nəriman Nərimanov da var idi. Genuya konfransı zamanı Nəriman Nərimanovdan xüsusilə Avropada olan azərbaycanlı mühacirlərə qarşı istifadə olunurdu. 1922-ci il aprel ayının 6-da Genuyaya gələn sovet nümayəndələrinin İtaliyada ilk qarşılaşdığı ciddi məsələ Qafqaz məsələsi idi. Demək olar ki, Avropada olan Qafqaz mühacirəti hamılıqla İtaliyaya gəlmişdi və belə bir vəziyyət sovet nümayəndə heyəti üçün arzu edilməz idi. Sovet İttifaqının nümayəndə heyətinin tərkibində Genuyaya gəlmiş Nəriman Nərimanov etiraf edirdi ki, Qafqazın mühacir dairələrinin nümayəndələri Genuyada kifayət qədər fəal idilər. Onlar Azərbaycanın mühacir hökumətləri vasitəsilə Bakı neftinə münasibətdə müəyyən təsir imkanları əldə etmək istəyirdilər.

Londonda 20-28 mart 1922-ci il tarixlərdə işləyən xüsusi ekspertlər komitəsi Sovet Rusiyasından Rusiyanın bütün əvvəlki rejimlərinin bütün borclarını və maliyyə öhdəliklərini tanımaq, həm sovet, həm də əvvəlki

dövrələrin hökumətləri və ya yerli hakimiyyət orqanlarının hərəkətlərindən irəli gələn bütün zərərlərə görə məsuliyyəti öz üzərinə götürməyi tələb edən bir qətnamə layihəsi hazırladı. Eləcə də, qalib dövlətlər Sovet Rusiyasından tələb etdilər ki, xaricilərin Rusiyada milliləşdirilmiş müəssisələri yenidən özlərinə qaytarılsın. Həmçinin, Rusiyadan xarici borclarını qaytarmaq da tələb edilirdi. Bu isə təxminən 18 milyard rubla bərabər rəqəm idi. Buna cavab olaraq, Rusiya nümayəndə heyəti bildirdi ki, bu məbləği Rusiya bir şərtlə verməyə razıdır ki, xarici dövlətlər vətəndaş müharibəsi və xarici hərbi müdaxilə dövründə Rusiyaya dəymiş təxminən 39 milyard rubl dəyərindəki zərəri ödəsinlər. Bundan başqa, Rusiyaya çoxlu kredit və borc versinlər. Borcların qaytarılması üçün isə 30 il müddət qoysunlar [6].

Rusiya nümayəndə heyəti ümumi tərkisiləh üçün bir təklif verdi. Sovet tərəfi Birinci Dünya müharibəsindən sonra Yuqoslaviyanın bir hissəsinə çevrilən və Yuqoslaviya səlahiyyətliyə qarşı partizan hərəkəti gedən Monteneqronun konfransda iştirak etməsində israr edirdi. Bundan əlavə, Sovet tərəfi ağ mühacirətə yardımın dayandırılması məsələsinin konfransın gündəliyinə daxil edilməsini tələb etdi. Lakin Qərb dövlətləri bunu rədd etdilər.

Sovet İttifaqının konfransa dəvət edilməsi Moskvanın Qərblə sülh şəraitində yanaşı yaşamaq və yeni iqtisadi siyasətin tələb etdiyi xarici ticarət, texnologiya, borclanma və investisiya istəyinə töhfə verdi. Amma heç bir tərəf hədəflərinə çatma bilmədi. İngiltərə-Fransa tərəfi Rusiyanın öhdəliklərinin maksimum miqdarda ödənilməsində israr etsə də, az istiqrazlar və ticarət kreditləri təklif edirdi. Sovetlər mümkün qədər Qərb tərəfindən maliyyələşdirilən ticarət və texnoloji yardım istədi. Lakin Sovet iqtisadiyyatının bərpası üçün borcların məhdud şəkildə ödənişini şərtləndirdi. Üstəlik, Xarici İşlər üzrə Komissar Georgi Çiçerin hərtərəfli tərkisiləhə və İngiltərə və Fransız imperiyalarındakı müstəmləkə xalqlarının təmsil olunmasına çağıraraq, Qərb təmsilçilərini qəzəbləndirdi. Rusiya ilə Qərb arasındakı çıxılmaz vəziyyət İngiltərə-Fransa tərəfi ilə Almaniya arasındakı oxşar bir vəziyyətlə birlikdə Berlin və Moskva arasında Rapollo Müqaviləsi kimi siyasi və iqtisadi bir müqavilə bağlanmasına səbəb oldu. Beləliklə, Sovet dövləti Avropa diplomatiyasının ayrılmaz hissəsi kimi tanınmağa və Almaniya ilə münasibətlərini möhkəmləndirməyə müvəffəq oldu. Genuya konfransı uğursuz başa çatdı.

ƏDƏBİYYAT

1. Mills, The Genoa Conference, pg. 13.
2. <http://www.hrono.ru/sobyty/1900sob/1922genua.php>
3. David Lloyd George, Speech to Commons of 3 April 1922, quoted in Mills, The Genoa Conference, pg. 10
4. Edwin Walter Kemmerer (1944). Gold and the Gold Standard: The Story of Gold Money, Past, Present and Future. pp. 164–55. ISBN 9781610164429.
5. Kenneth O. Morgan, Consensus and Disunity: The Lloyd George Coalition Government 1918-1922 (1986) pp 310-316.
6. Nərimanov N. Ucqarlarda inqilabımızın tarixinə dair (İ. V. Stalinə məktub). Bakı, Azərənşr. 1992. 55 səh.